

Robert van Gulik, portret van een genie (deel 1)

Robert van Gulik was een van twee personen die ik ooit heb ontmoet, op wie het woord geniaal van toepassing is. Hij had een extra dimensie, die hem onderscheidde van talentvolle mensen, en die moeilijk in woorden is te vatten. Ik wil dan ook niet proberen een formule te vinden die hem samenvat, maar slechts zaken beschrijven die mij zijn opgevallen tijdens onze ontmoetingen en in onze correspondentie.

Hij was altijd weer langer dan ik dacht en, wat onmiddellijk opviel, waren zijn ogen, die enorm vergroot werden door zijn dikke brillenglazen. Van Gulik heeft heel wat ellende gehad aan zijn ogen en moest al vóór zijn vijftigste worden geopereerd aan staar.

Toen hij Chef van de Directie Afrika en Midden Oosten (DAM) op het Ministerie van Buitenlandse Zaken was van 1954 tot 1956, heb ik hem voor het eerst ontmoet. We dronken een kop koffie op zijn kamer. Hij stak een sigaret op en lette vervolgens niet meer op de as, die rijkelijk op zijn das terecht kwam. De telefoon ging. Toen hij de haak neerlegde, zei hij op zijn haperende wijze: "Ik moet bij de Mi..nister komen, zie ik er netjes uit?" en klopte met een ernstig gezicht wat vaagjes op zijn borst.

Van Gulik had een heel eigen manier van spreken: het leek alsof hij stotterde zonder dat hij moeite had met de eerste letters van woorden; hij nam meer pauzes tussen lettergrepen, alsof hij zich moest be..denken hoe het woord verder ging, ofwel hij herhaal..haalde een lettergreep of een heel woord. Dit laatste meestal tegen het eind van een zin.

Behalve deze haperingen werden zijn woorden vaak onderbroken door hoestbuien, veroorzaakt door kettering. Dat was niet zo maar een kuchje, maar een ware aardbeving van rochelend gebulder die hij kromgetrokken en schokkend onderging om door te praten alsof er

niets aan de hand was. Op zijn 49^e verjaardag – in Beiroet – zei hij: "Dit jaar ga ik echt ophouden met roken", maar ik had niet de indruk dat hij het zelf geloofde.

Wie hem door de stad zag lopen, een beetje sjokkend, een beetje sjofel met z'n flambard en broek zonder vouw, zou niet denken dat daar een diplomaat ging. Maar die had Van Gulik dan niet in functie meegemaakt of in uniform gezien. Trots toonde hij me eens een foto van zichzelf in perfect zittend diplomatenuniform, in hoffelijk gesprek met Keizerin Soraya.

Hij was zich volledig bewust van de waardigheid van zijn ambt. Het verhaal gaat dat hij, toen hij bij een officieel diner in Maleisië niet aan de hoofdtafel bleek te zitten, waarop hij als Harer Majesteits Gezant recht meende te hebben, ernstig bezwaar maakte. Als goed diplomaat wist hij echter een incident te vermijden door de zaak als opgelost te beschouwen nadat hoofd- en zijtafels door middel van linten met elkaar werden verbonden – een vondst waarop een diplomaat die Azië niet kent, niet zo gauw zou zijn gekomen.

Ofschoon als ambtenaar en ook als privé-persoon zelfbewust, was Van Gulik wars van alle pedanterie en hij kon korte metten maken met wie zich opblies en deftig deed. Toen hem eens een journalist bezocht die nogal belangrijk deed, stond Van Gulik plotseling op en zei: "Wat u mij nu vraagt is zo ingewikkeld, dat ik daar mijn secretaris bij moet halen." Hij verdween en kwam even later terug met zijn gibbon op zijn schouder. Met een ernstig gezicht vroeg hij het dier: "Wat vind jij daar nu van? Mijnheer hier vraagt...". De journalist zat voor aap.

Zo had van Guliks humor vaak iets kwajongensachtigs. Anecdotes zijn legio. Hij maakte met zijn kwinkslagen ministers, ambtenaren, kunstenaars en geleerden aan het lachen, vaak op een moment dat de bekende Nederlandse loodzware ge-

wichtigheid zich van een bijeenkomst of vergadering meester dreigde te maken.

Zijn humor leende zich vooral voor het gesproken woord door de manier waarop zijn snedige opmerkingen werden gebracht: twinkelogen, een diep-ernstige toon, maar ook in schrift kon hij heel geestig zijn. In de winter van 1963/1964 publiceerde hij in het, inmiddels niet meer bestaande, tijdschrift voor de buitenlandse dienst Voorpost een artikel in drie afleveringen over het 17de eeuwse Handboek voor Ambassadeurs van Monsieur de Wicquefort. De eerste zin van de eerste aflevering gaf al direct de ietwat studentikoze toon van het artikel aan:

Wanneer een onzer in zijn – uiteraard zeer schaarse – verloren ogenblikken zich eens overgeeft aan dromerig peinen over de ideale diplomatieke post die een ambtenaar BD bekleden kan ...

In de derde aflevering die "met een zekere schuchterheid" werd begonnen, kan men lezen:

Een tweede reden tot schuchterheid is dat deze beide citaten mij dwingen mijzelf tegen te spreken, hetgeen ik ongaarne doe, ook al, omdat ik daarmee inbreuk maak op wat het onvervreembare prerogatief onzer politici behoort te blijven.

Hierbij moet wel worden bedacht dat het tijdschrift waarin het – overigens inhoudelijk interessante – Wicquefort-artikel verscheen, een maandblad was van collegae voor collegae. Van Gulik kon zijn humor dus de vrije loop laten, wat hij b.v. in zijn politieke rapportage nimmer deed.

Dit is het eerste deel van een uitgebreid essay van wijlen Iwan Verkade over Robert van Gulik. Er zullen nog drie delen volgen.

Rechter Tie en de 20 goudstukken

